ЭТИГЭЛ НАЙДАЛ АСАРНА

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА

Улаан-Удын залуушуулай хорооной, Буряадай гүрэнэй университедэй, Буддын шажанай заншалта Сангхын үүсхэлээр 2014 оной эхиндэ «Найдал" жаса байгуулагдаhан байна. Жасые байгуулагшад буряад хэлээе хүгжөөхэ, буряад хэлэ үзэлгэдэ туhалха, hэргээлгын ажал эрхилхэ, энэ хэрэгтэ эдэбхитэдые шэлжүүлхэ зорилго урдаа табяа hэн.

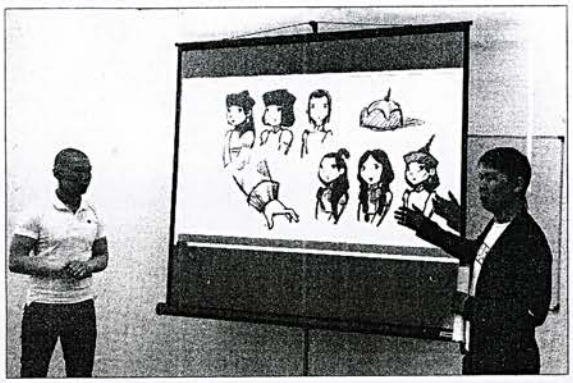

▲ Түлэбөө хамгаалгын үедэ

Жасые хүтэлбэрилэгшэ Юрий Содномович Балханов түрүүтэй ажалшад үнгэрhэн жэл хахад сагай туршада нилээд ехэхэн ажал ябуулжа байна. Энэ үе саг соо олон хүнүүдтэ туhалаа юм. Грантнуудай түрүүшын фестивальда манай "Мүнгэн тобшо" сайт түрүү нуурн эзэлжэ, илажа гараад, "Найдал" фондын 50000 түхэриг мүнгэн дэмжэлтэ абаад, ажалдамнай эгээн шухала фотоаппарат ноутбук хоёрые абаа бэлэйдби. Иимэ ехэ туhаламжа үгэхэдэнь, хэжэ байhан ажалыемнай ойлгожо, сэгнэжэ, дэмжэжэ байхадань, гайхаашье, баярлаашье бэлэйбди. Юрий Балханов ганса бидэндэ бэшэ, үшөө олон хүнүүдтэ туhалжал байдаг юм. "Найдал" жаса буряад хэлээе хүгжөөхэ, хойто үедөө дамжуулан үлээхэ гол зорилго урдаа табяад, энэ хэрэгэй түлөө жүдхэжэ ябаhан олон-олон хүнүүдтэ этигэл найдал асарна.

Түрүүшын грантнуудай фестиваль дээрэ "Буряад хэлэеэ дэмжэлгэдэ ямар хубита оруулха гэ гэшэб, ямар ажал хэхэ гэ гэшэбиб гэhэн тааладаг хүн бүхэнэй hанамжа хараада абтаха, хүн бүхэн бидэндэ туhатай байха», - гэжэ тэрэ урялалаа бэлэй.

Би өөрынгөө бодожо ябаhан туршалганнуудаа "Найдал" жасын туhаламжаар бэелүүлжэ, мүнөө сагай эрилтээр интернет хэрэглэжэ, "Мүнгэн тобшо 3D" сайт дээрэ үхибүүдтэ зорюулжа, богонихон видеобэшэлгэнүүдые таарууулан табинабди. "Минии уг гарбал" гэжэ нэрэтэй үхибүүдэй зохёохы Интернет-конкурс ажалаа эхилэнхэй, hургуулиин hурагшадай зохёохы туршалгануудые хүлеэн абажа байна. Энэ конкурс Буряад Уласай түрын дуу (гимн) зохёоhон автор, поэт Дамба Жалсараевай түрэhөөр 90 жэлэй ойн баярта зорюулагдаhан юм. Конкурс ноябриин 1 болотор үргэлжэлхэ байна.

Грантын мүрысөөнүүдэй түлэблэлгэ (проект) бэлдэхэдээ, ямар арга хэрэглэхэб, ямар зорилго урдаа табихаб, түлэблэлгын гол удха хүнүүдтэ ойлгосотойгоор дамжуулхаб, бэелүүлхын түлөө ямар түхеэрэмжэ хэрэргтэйб, яагаад проект бэлдэхэб, яагаад проект бэшэхэб гэхэ мэтэ бидэндэ туhатай заабаринуудые Хотын залуушуулай хорооной дарга Эрдэни Дымчиков хөөрэжэ үгөө hэн. Ойлгогдоогүй юумэн тухай асуухадамнай, дэлгэрэнгы харюу үгэжэ, бидэндэ хэрэгтэй заабари хэлээ hэн. Энэ хэшээлнүүд грант абаха тэмсээндэ түлэблэлгээе бэлдэхэдэмнай, тон ехэ туhаламжа болоо hэн. Энэ хэшээлдэ шагнаhан заабаринуудые ходол уншаад, өөртөө хүтэлбэри болгожо абаад, ёhо гурим соонь Гурбадахи грантнуудай фестивальда Интернет-проект гэжэ номинацида "Мүнгэн тобшо" сайтын ябуулжа байhан "Минии уг гарбал" гэжэ түсэлөө тэмсээндэ оруулха тухай мэдүүлгэ баряа hэм. "Минии уг гарбал" сайт ямар зорилготой хэжэ эхилhэн тухайгаа слайднуудые харуулжа, дэлгэрэнгы хөөрэбэб, видеобэшэлгэнүүдээ харуулаабди, сэсэрлигтэ буулгаhан жаахан үхибүүдэй гэрэл зурагуудые, толилолгонуудаа харуулжа, хаана ямар hонин юумэн болоноб, тэндэ ошоод, видео-зураг буулгаад, фото-зурагтайгаар толилолго табихадамни, интернет үзэгшэдтэ ямар hонин байна гээшэб гэжэ хөөрэбэбди.

"Мүнгэн тобшо" сайтда ямар hонин мэдээсэл табибал, хүнүүд hонирхохо гээшэб, гүнзэгы удхатай аад, нюдэндэ урин зохидоор харагдаха толилолго табиад, үзэгшэдэй анхарал татажа, энэ анхаралыень алдахагүй гэжэ оролдонобди. Сайтые нэгэл дахин хараhан хүнэй hонирхол алдангүй, дахяад бусажа харахынь түлөө оролдонобди.

"АЛТАРГАНА-2016" НААДАНИИЕ УГТУУЛАН

ХОЙТО ҮЕДӨӨ ДАМЖУУЛХА ТУГ

БАСАА Валера

"БҮГЭДЭ БУРЯАДАЙ «АЛТАРГАНА-2016» НААДА ҮНГЭРГЭХЭ ГУРИМ, ДҮРИМҮҮДТЭ ДУРАДХАЛНУУДАА ОРУУЛЫТ" гэhэн хандалга дотор гансал мүрысөөнүүдэй дүримүүд тушаа асуудал табигдана гэжэ ойлгобоб.Харин би мүрысөөнүүдэй дүримүүд тухай бэшэ, "Алтарганын" статут тушаа нэн түрүүн бодомжолхые дурадханам. Нэгэтэ "Буряад үнэндэ" дурадхаа hэм. Дабтахамни, шэнэлжэ хэлэхэмни.

"Алтарганамнай" дүрбэн газарнуудтал үнгэргэгдэхэ аргатай: Буряад Уласта, Монголдо, Агада, Ардайн Адагта. Харин Хитад гүрэн буряадуудай Наадые Дотор Монголдо эмхидхэхые дэмжэнэгүй, хорино. Халха Монголшье байтараа шалтаг олоод, хорихонь damжаггүй – Чойбалсанай культ магтаhан, Монголдо хубисхал шэрээлсэhэн буряад хүбүүдые дайсад болгожо харуулhан, тэдэнние саазалhан "Долоон бурхан харвадаггүй" гэжэ кинофильм хараарайгты даа*.

1. Нэн түрүүн газар бүхэндэ гурбан хүнhөө бүридэhэн (хоёр эрэшүүл, нэгэ эхэнэр) **Баймга эмхидхэлэй тусхай "Алтарганын" хорооние тогтоохо.** Тиин эртээнhээ эндэ тэндэhээ али болохоор мүнгэ танга оруулагдажа байхын өөрынсантай болохо. Тиибэл эмхидхэл ульгамаар ябаха.

2. **Хороонууд "Алтарганынгаа" дүрим зохёожо баталха.** Мүнөө сагта хэншье эмхидхэл тушаа харюусанагүй, өөр өөрынхеэрээ "Алтарганые" үнгэргэнэ.

3. "Алтарганые" хоёр жэл болоод бэшэ, **гурбадүрбэн жэлдэ нэгэ хэдэг болохо.** Бэлэдхэлэй хугасаагай ута болоходо, бодомжолжо үзэхэ саг олдохо, шэнэ бүтээлнүүд олон болохо, hонирхолтой, хүлеэгдэжэ ядамаар байха. "Алтарганамнай" ганса мүнөөл hуугаа үетэнэй түргэ түргөөр, яаралтайгаар бүтээгээдхихэ Наадан бэшэ, саашанхи уринэрэй заншалта hайндэр болохо хараатай hэмнай даа.

4. "Алтарганые" имагтал буряадуудай Наадан гэжэ тоолоо юм hаа, **эхинhээ эсэс хүрэтэрөө буряад хэлэ аялгаар хүтэлбэрилхэ хэрэгтэй.** Энэ эрилтэ нээлгэдэ, хаалгада, мүрысөөнүүдэй соносхолнуудта сүм хамаатай. Зүгөөр манай гүрэндэ (Буряадта, Агада, Эрхүүдэ) ород хэлэн дээрэ үнгэргэгдэнэ. Тиихэдэнь шэнэхээнэйхид, дадалайхид, дорнодойхид амаа ангайлдаад үлэшэнэ. Угсаатанайнгаа Наада хэжэ байhан аад, хари хэлээр (ородоор, хитадаар, монголоор, англяар г.м.) соносхолнуудые хэлэшэхэ гээшэ ородуудай хэлэдэгээр, ёhотойл "Ложка дёгтя в бочке мёда" болоно. Сагаалганда баhа тиигэдэг болошонхой: амаргүй гоёор буряадаараа дуулалдаад, үндэhэн дэгэлнүүдээ үмдөөд, ёохороо талмай дүүрэн дүхэриглэхэ юм, харин бүхы соносхолнуудынь ород хэлэн дээрэ. Мүнөө жэл хэжэнгынхидые Интернедээр хараhамни, тон тиимэ байна hэн. Урмаа хухархаар.

5. "Алтарганые" **хото балгааhанууудта эмхидхэхые хорихо.** Буряад хэлэмнай мүнөө сагта имагтал хүдөө нютагуудта хэрэглэгдэдэг болоhон гэжэ мэдэрхэ шухала. Тиимэhээ "Алтарганын" наадан аймагуудай хүдөө газарнуудта үнгэргэгдэхэ ёhотой. Энэнь хүдөө нютагуудай hалбаридашье тэдхэмжэ, түлхисэ боложо үгэхэ.

6. "Алтарганын" **ямаршье мүрысөөндэ хабаадаhан хүн бүхэн буряад арадайнгаа зүгhөө тэмдэглэгдэхэ,** үнэмшэлэгын дипломдо заатагүй хүртэхэ ёhотой. Хабаадаhан хүн бүхэн түрүүшын hуурин уудые абаашьегүй hаа (юундэ заатал hаа, ямар нэгэ hуури эзэлхэ ёhотой юм, энэмнай олимпийскэ мүрысөөнүүд бэшэ, харин буряадуудай танилсахын, хүхилдэхын, дуулахабүжэглэхын, хамтаараа зугаалхын Наадан бэшэ аал?)**, элинсэгэйнгээ заншалта хэрэгтэ зүрхэ сэдьхэлэрээ оролдожо ороhон, тусгаар бэлэдхэлдэ бага бэшэ сагаа гээhэн, мүнгэнэй гаргаша хэhэн байна. Гадна бусахадань, үринэрынь хүлеэн угтана: "Алтарганаhаа" юу асараабта?" Гомдол голхорол гэжэ огто байха ёhогүй. Ото hайндэрэй баяр болохо ёhотой.

7. Эндэхи тэндэхинэй элдэб юумэ hажааха, ондоо хэлэтэй хүнүүдые урижа, тэдэнэй хэлэн дээрэ дуулуулха, хатаруулха гээшые огто хорихо (Агынхид Кобзоноо урижа, бүхэли концерт "Алтаргана" дээрээ тэрээндээ табюулаа hэн). Тиин Наадан аханхан ажалые хүндэрүүлжэ, зохёон байгуулгые муудхаха хэрэг таарасагүй. **"Алтаргана" – өөрын хараатай, ори ганса, сүм буряадуудай Наадан гээшэ.** Дадал hомонойхиной hанаалhые хазагайруулжа болохогүй. Тиигээ hаамнай, "Алтаргана" бэшэ, юрын бүжэглэл, мүрысөөнүүд болошохо.

8. Залуу үетэнэйнгээ, үхибүүдэйнгээ оюун ухаае задалжа хүгжөөхын тула, Буряадайнгаа уламжалта **тогдоо наада, хэлэ, буряад сэдьхэлые зүгшэрүүлхы зүйлнүүдые Наадандаа оруулалсаха хэрэгтэй.**

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

▲ Хэдэн үе зон - арадай нааданда

9. Хүдөө бүхэндэ эмниг мори hургадаг хүнүүд байдаг. Энээниие Наадандаа харуулхада, зондо hонин байха. Монголдо hаань, адуун hүрэг соohоо намнажа, хүсэжэ, ургадажа, мори баридагые манай залуушуул hонирхожо хараха hэн.

10. Буряад хүн худал хуурмаг нэрэ түрэ, шунал ташаяал мэтэ элдэб буhармагта обтонгүй, сэхэ сэбэр ябаhан. Элинсэг хулинсагууднай, эсэгэ үбгэднай тиигэжэ заа hан. Тиимэhээ **мүрысөөнүүд** маниие анги анги болгохогүй, харин **нэгэдүүлхэ, нэгэ hанал бодолтой болгохо зэргэтэй.**

"Алтаргана" наадаяа буряад угсаатанай хэлэ, соёл, ёhо заншалые hэргээжэ хүгжөөхын, хойто үедөө дамжуулхын туг доро ябуулжа байха гээhаа, элдэбын алдар нэрээр, үнгэ мүнгэнэй адхаг ашаагаар хүниие үлүүтэ hонирхуулхые hэдэжэ болохогүй.

**Тиимэшүү юумэн үнэхөөрөөшье болоhон. 1921 оной июлиин 11-дэ Монголдо Арад Уласай бэеэ дааhан гүрэнэй соносхогдоhоной hүүлээр уданшьегүй Хубисхалда хабаадаhан хүбүүдэй хоорондо мэдэгдэзгүй хеморооп эхилээ hэн, Ленинэй Коминтерным шугамда дурагүйдэгдэжэ захалагдаа. Тиин 1922 оной январиин 7-до Ленинтэй уулзаhан Бодоое премьер-министрэй тушаалhаань буулгаад, "арадай дайсан" гэжэ нэрлээд, саазалаа. 1923 оной февралиин 22-то "мэдэгдээгүй шалтагаанаар"эзэнтэ гуша наhатай Сүхэбаатар наhа барашоо. 1924 оной август hарада Ленинтэй уулзаhан Данзаниие "дайсан байhыень элирүүлээд", буудажа алаhан.*

***Тундрын заха хизааргүй дайдаар таража, ганса-нэгээрээ ажаhуудаг үндэhэтэ зон жэлэй нэгэ дахин сугларжа, хамтын Наада хэдэг. Энэнь онсо удхатай: залуу хубүүд, басагад эндэл танилсажа, гэр бүлэнүүдые эмхидхэдэг. Нүүдэл байдалтай монголшууд урдань баhа иимэшүү бодолтойгоор тайлганай (обоо тахилгын) уулзалга жэлэй нэгэ дахин хэдэг байhан бэд даа.*

„Буряад үнэн" - 2015. - № 19 (20 мая). - С. 22